

Бутенко Л. Л. Міждисциплінарний контекст формування системи методологічного знання майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників. *Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 – 8 жовт. 2016 р.). К. : ГО „Київська наукова організація педагогіки та психології”, 2016. С. 46 – 49.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Бутенко Л.Л.

ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”, доцент кафедри педагогіки,
кандидат педагогічних наук, доцент

Методологізація професійної підготовки майбутніх учителів та науково-педагогічних працівників в умовах переходу на трирівневу систему вищої освіти пов'язана із орієнтацією змісту та операціональних складників навчального процесу на методологію діяльності як систему науково-пізнавальних евристик, процедурних правил, принципів та прийомів, що складають підґрунтя професійної діяльності фахівця.

Методологічне знання має розглядатися наскрізним компонентом професійної підготовки майбутніх освітян, а методологування як професійна діяльність (А. Фурман). Методологування, за А. Фурманом, це „такого рівня відрефлексована методологічна робота, що уможливорює реальне впровадження найрізноманітніших способів, форм і засобів людського практикування на будь-який предмет і може здійснюватися професійно ...” [2, 48].

Таким чином, нагальною потребою сучасного етапу професійної підготовки майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників виступає трансформація методологічного та науково-педагогічного знання в практичну методологію педагогічної діяльності. Саме методологічне знання має стати підґрунтям для упровадження теоретичних напрацювань, інноваційних розробок у безпосередню практику освітньої діяльності.

Теоретико-методологічні засади формування методологічної культури майбутніх педагогів досліджували такі науковці, як О. Бережнова, П. Кабанов, В. Краєвський, О. Лаврентьєва, В. Сластьонін, О. Ходусов та ін. Сутність та функції методологічного знання як компоненту методологічної культури репрезентовано у працях Б. Гершунського, М. Нікандрова, В. Кравцова та ін.

Професійна підготовка майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників має орієнтуватися на різні види знання – *фактуальне* (знання про факти, що отримуються в процесі безпосередньої сприйняття дійсності), *концептуальне* (узагальнена модель класу явищ, що вивчаються), *методологічне* (знання про способи та стратегії пізнавальної діяльності для досягнення того чи іншого результату).

Методологічне знання виступає або в прескриптивній (нормативній), або в дескриптивній (описовій) формі (І. Блауберг, Е. Юдін, В. Краєвський). Відповідно, прескриптивна функція методології спрямована на регуляцію діяльності, відображає спрямованість на реалізацію конструктивних завдань наукового пошуку.

В умовах надшвидкої зміни інформаційного підґрунтя професійної діяльності система знань має розглядатися в контексті гетерогенезису хаосу та порядку, що зумовлює багатовимірність сприйняття світу, дискурсивну модель існування методологічного та предметного знання як простору різних думок, опозицій. Відповідно, актуалізується проблема методологічної рефлексії, необхідності позиціонування в просторі різних точок зору та підходів до вирішення тієї чи іншої наукової проблеми, автотрофності, тобто високого рівня економічності, урахування ресурсоємності професійної діяльності.

Методологічне знання як компонент методологічної культури є метасистемним, характеризується „подвійністю, оскільки включає знання про діяльність і мислення та знання про об’єкт” (М. Савчин) [4, 9], нормативністю, універсальністю, композиційністю, багатопредметністю, рефлексивністю, інструментальністю (А. Фурман) [5, 99]. О. Лаврентьєва відзначає, що „специфічність *методологічного знання* полягає в тому, що воно не є

безпосереднім знанням про предмети і явища навколишнього світу, а співвідноситься з матеріальним об'єктом і знанням про нього через способи збагнення об'єкта" [3, 214]. За результатами аналізу різних підходів до сутності та специфіки саме методологічного знання як компоненту методологічної культури майбутнього вчителя О. Лаврентьєва зауважує, що „методологічні знання не можна замінити теоретико-предметними чи теоретико-методичними знаннями, оскільки вони покликані пояснити місце кожної парадигми, теорії, методики в системі педагогічних знань, а тому методологічні знання є надпредметними, „метазнаннями” [3, 216].

Оскільки методологічне знання є надпредметним, метасистемним, то необхідною умовою є міждисциплінарний контекст його формування, забезпечення практико зорієнтованого характеру „грунтовних методологічних знань у єдності із вишколом їх ситуативного застосування і креативного оперування” [6, 36], спрямованості на вирішення епістемологічної дилеми у ситуації вибору дослідницької позиції у педагогічному дослідженні, що пов'язана із діалектикою сцієнтизму та теоретизму, універсального та конкретного, емпіричного та теоретичного, фрагментарного та цілісного, суб'єктивного та об'єктивного у науковому пізнанні педагогічної дійсності.

Традиційно міждисциплінарність розглядається або в ракурсі використання методів однієї науки для дослідження проблем іншої, або застосування методів різних наук для вивчення одного й того ж об'єкту. Л. Кіященко зауважує, що про міждисциплінарність йдеться в ситуаціях, „коли теоретичні уявлення або дослідницькі практики однієї дисциплінарної галузі проникають в інші, використовуються там для вирішення дисциплінарних питань” [1, 17]. Разом з тим, відзначимо, що у сучасному соціогуманітарному дискурсі міждисциплінарний контекст пов'язується також із міждисциплінарним мисленням, „офсетним зором”, ризомним принципом побудови сучасного наукового знання.

У процесі викладання дисциплін соціально-гуманітарного та професійно зорієнтованого блоків наскрізним має бути спрямованість на оволодіння:

загальнонауковими категоріями (науковий факт, теорія, принцип, закон, закономірність тощо); структурованим знання щодо засобів пізнавальної діяльності, дослідницьких стратегій; специфікою соціогуманітарного дослідження в цілому та педагогічного зокрема, методологічних характеристик науково-педагогічного дослідження тощо.

На основі принципу реверсивності, „петлі зворотних зв'язків” (П. Анохін), теорії „подвійної петлі навчання” (*double-loop learning*) (К. Аржирис) уявлення майбутніх учителів про основні положення теорії пізнання, провідні загальнонаукові категорії формуються у межах вивчення філософії, далі конкретизуються у процесі загальнопедагогічної підготовки, вивчення дисциплін фахового блоку та часткових методик, знаходять практичне втілення у процесі самостійної науково-дослідницької діяльності студентської молоді. У межах другого рівня системи вищої освіти (магістратура) методологічні знання майбутніх науково-педагогічних працівників поглиблюються внаслідок опанування дисциплін „Філософія (гносеологія та методологія наукового пізнання)”, „Методологія та методи науково-педагогічного дослідження”, цілеспрямованої підготовки до виконання магістерського дослідження. Реалізація освітньо-наукової програми у межах третього рівня системи вищої освіти (аспірантура) безпосередньо орієнтована на підготовку науково-педагогічних працівників, здатних самостійно виконувати наукові дослідження, упроваджувати досягнення педагогічної науки в практичну освітню діяльність. Особливо слід підкреслити важливість взаємодії викладачів філософських, соціологічних та культурологічних дисциплін та викладачів кафедр педагогіки та психології у змістовному та технологічному забезпеченні наскрізної методологічної підготовки студентів, магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей.

Критеріями сформованості системи методологічного знання виступає, *по-перше*, орієнтація на трансверсальну модель наукового знання, що передбачає, за логікою Ф. Гваттарі, максимальну комунікацію між різними рівнями наукового знання, способи його неієрархічної організації; *по-друге*, наявність „інтелектуальної ініціативи” як виходу за межі завданої ситуації, орієнтування

в умовах невизначеності, самостійного вибору стратегій пошуку та використання інформації.

Для формування системи методологічного знання важливим є включення майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників у різні види діяльності – сприйняття, аналіз та інтерпретація явищ та процесів педагогічної дійсності, в тому числі з урахуванням особливостей неявного знання, прихованої педагогічної реальності, опанування понятійно-термінологічним апаратом педагогічної науки та суміжних галузей соціогуманітарного знання (філософія, соціологія, психологія та ін.) тощо. Технологічне забезпечення формування системи методологічного знання майбутніх педагогічних та науково-педагогічних працівників у контексті саме міждисциплінарного підходу зумовлює використання технологій запитування, проблематизації та концептуалізації педагогічної дійсності, гіпотезування, схематизації, візуалізації та квантування навчальних та наукових текстів та ін.

Список використаних джерел

1. Киященко Л. П. Феномен трансдисциплінарности – опыт философского анализа / Л. П. Киященко // Santalka. Filosofija. Vilnius. – 2006. – Т. 14. – № 1. – С. 17 – 38.
2. Кубаєвський М. Методологування як засіб розуміння смислу / М. Кубаєвський, А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 47 – 57.
3. Лаврентьєва О. О. Розвиток методологічної культури майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі професійної підготовки: теоретико-методичний аспект : монографія / О. О. Лаврентьєва ; за ред. проф. Л. О. Хомич. – К. : КНТ, 2014. – 456 с.
4. Савчин М. Методологеми психології : монографія / Мирослав Савчин. – К. : Академвидав, 2013. – 224 с.
5. Фурман А. Методологічне обґрунтування багаторівневості парадигмальних досліджень у соціальній психології / А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – № 4 (50). – С. 78 – 125.

6. Фурман А. В. Методолог – професія майбутнього / А. В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2016. – № 1. – С. 16 – 42.